

50 czy 75 lat ochrony skałek „Prządek” koło Krosna?

Zofia Alexandrowicz

Instytut Ochrony Przyrody Polskiej Akademii Nauk
al. A. Mickiewicza 33, 31-120 Kraków
e-mail: alexandrowicz@iop.krakow.pl

Rezerwat przyrody nieożywionej „Prządek” jest wielką atrakcją turystyczną Czarnorzecko-Strzyżowskiego Parku Krajobrazowego, należącego do Zespołu Karpackich Parków Krajobrazowych z siedzibą w Krośnie, utworzonego w 1995 r. Rezerwat o powierzchni 13,63 ha jest miejscem występowania dużego i wyniosłego zgrupowania skałek zbudowanych z gruboławicowych i gruboziarnistych piaskowców ciężkowickich śląskiej serii utworów fliszu karpackiego. Obszar rezerwatu znajduje się około 7 km na północ od Krosna, w środkowej, najwyższej części pasma wzgórz (591 m n.p.m.), rozciągającego się od malowniczego zakola przełomowej doliny Wisłoka na zachodzie do okolic Brzozowa na wschodzie. Pasma to, ograniczone doliną Wisłoka i jego dopływem Stobnicą, wyraźnie zaznacza się w krajobrazie, dzięki odporności kompleksów gruboławicowych piaskowców ciężkowickich i piaskowców istebniańskich. Ukształtowane w ich obrębie wierzchowiny wzgórz odznaczają się występowaniem skalistych form. Bardziej znane ich skupienia, oprócz „Prządek”, znajdują się w otoczeniu ruin zamku na wzgórzu Kamieniec (440 m n.p.m.) koło Odrzykonía.

W różnych okresach minionego wieku, w bliskim sąsiedztwie niektórych skałek prowadzona była eksploatacja piaskowców dla lokalnych potrzeb budowlanych. Powodowała ona trwałe uszkodzenia skałek, a nawet przypadki całkowitego ich zniszczenia. W dołach poeksploatacyjnych pozostawiano niekiedy fragmenty szczególnie odpornych ławic piaskowców, które w korzystnych warunkach ekspozycji i pod wpływem czynników wietrzenia, mogły się z czasem upodobnić do naturalnych postaci skałkowych. Ślady eksploatacji były stwierdzane także w latach dwudziestych i trzydziestych ubiegłego wieku w obrębie grupy skalnej Prządek, co ze względu na wyeksponowanie i niezwykłą strzelistość jej form, stwarzało niebezpieczeństwo ich destabilizacji i masowych obrywów. Niełatwe było zapobieganie tym incydentom, ponieważ skałki znajdowały się na prywatnych działkach gruntowych, które wykupione zostały lub darowane gminie dopiero w późniejszych latach. Warto przypomnieć, że rezerwat przez pewien okres czasu, po drugiej wojnie światowej, miał społecznego opiekuna zamieszkałego w sąsiedztwie Prządek, który dbał o porządek i wzbraniał wspinania się po skałkach. Jest to godny naśladowania sposób skutecznej ochrony obiektów skalnych. Niestety karpackie skałki stały się obiektami uprawiania coraz bardziej popularnego „alpinizmu”, a brak odpowiedniej jego regulacji i kontroli utrudnia efektywne zabezpieczanie trwałości oraz naturalności tego typu form, ich rzeźby i roślinności naskalnej.

Prowokujący tytuł niniejszej notatki wymaga wyjaśnienia z nawiązaniem do początku lat 30. ubiegłego wieku, bowiem historia ochrony Prządek sięga tego czasu. Trwale łączy się ona z postacią geologa, profesora dr. Henryka Świdzińskiego (1904–1969). Dzięki Jego staraniom

grupa skał zwanych „Prządkami” w Czarnorzekach, została uznana za zabytek przez Urząd Wojewódzki Lwowski w 1932 r. (pismo z dnia 5.XI 1932 L.AK 1/57). W ślad za tym Starostwo Krośnieńskie wydało rozporządzenie wzbraniające „jakośkolwiek naruszenie skał, które mogą runąć”. Motywacja potrzeby ochrony Prządek zawarta jest w dwóch pracach H. Świdzińskiego, opublikowanych w latach 1932 i 1933 (spis przedmiotowych prac H. Świdzińskiego zamieszczono poniżej). Pierwsza z nich przedstawia projekt rezerwatu, a druga szczegółowy opis jego sytuacji geologicznej i cech rzeźby skałek. Prace te są pierwszym, oryginalnym wzorem dla tego typu późniejszych opracowań skałek, nie tylko karpackich. Od tego czasu problematyka naturalnych form skalnych, jako ważnych elementów strukturalnej rzeźby, uprawomocniła się i znacznie rozwinęła w systemie ochrony Karpat.

W latach międzywojennych dr H. Świdziński pracował w Państwowym Instytucie Geologicznym (PIG) w Warszawie, gdzie w okresie 1926–1934 efektywnie działała Komisja do Spraw Ochrony Przyrody. Z ramienia tej Komisji dr S. Kreutz opracował szczegółowy formularz rejestracji zabytków geologicznych, który był zalecony do wykorzystania w toku geologicznych prac kartograficznych, prowadzonych wówczas przez pracowników PIG. Staraniem tejże Komisji w 1928 r. ukazał się pierwszy zeszyt czasopisma „Zabytki Przyrody Nieożywionej Ziemi Rzeczypospolitej Polskiej”, a następny w 1933 r. był już wspólnie wydany z Towarzystwem Muzeum Ziemi. Dr H. Świdziński, jako geolog wykonujący mapy Karpat, m.in. okolic Krosna, aktywnie uczestniczył we wspomnianej Komisji. Jego projekty ochrony dotyczyły nie tylko Prządek, ale także takich skałek, jak „Kamień Liski” koło Leska, „Diabli Kamień” koło Fulusza czy też form na wzgórzu Kornuty w Beskidzie Niskim. W latach powojennych H. Świdziński oprócz badań naukowych, pełnił liczne funkcje jako profesor i dziekan Akademii Górniczo-Hutniczej oraz długoletni prezes Polskiego Towarzystwa Geologicznego, które nie pozostawiały wolnego czasu na aktywne uczestniczenie w ochronie przyrody.

Zasługi prof. dr H. Świdzińskiego jako pioniera ochrony karpackich skałek są ponadczasowe. Dlatego też autorka niniejszej notatki kontynuując badania skałek w Karpatach, zaproponowała trwałe upamiętnienie zasług Profesora przez nadanie Prządkom nazwy „Prządki – rezerwat im. prof. H. Świdzińskiego” (Przyroda polska 7/1973). Zyskało to wówczas poparcie Państwowej Rady Ochrony Przyrody i kilkakrotnie upominano się o realizację tej inicjatywy u kolejnych wojewódzkich konserwatorów przyrody. W publikacjach na ogół taka pełna nazwa była używana. Okazją do ponowienia propozycji oficjalnego jej uzupełnienia były obchody 50-lecia, a właściwie 75-lecia, zatwierdzenia rezerwatu „Prządki”, które odbyły się dnia 2 marca 2007 r. w Czarnorzekach, zorganizowane przez Zespół Karpackich Parków Krajobrazowych w Krośnie, Nadleśnictwo Dukla, Urząd Gminy Korczyn, Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze o/Krosno i Stowarzyszenie „Karpackie Krajobrazy”. Rocznica 50-lecia rezerwatu wiąże się z jego urzędowym zatwierdzeniem w 1957 r. na podstawie Ustawy o ochronie przyrody, wydanej tuż po drugiej wojnie światowej (w 1949 r.). W sytuacji potrzeby ponownego potwierdzenia nadania ochrony znalazło się wówczas wiele rezerwatów przyrody.

Osiągnięcia badaczy, którzy w przeszłości przyczynili się do ustanawiania rezerwatów i pomników przyrody, zasługują na przypomnienie i upowszechnienie. Sposobem uhonorowania jest m. in. nadanie ich imienia obiektom chronionym, które zawdzięczają im swoje istnienie. Właściwym przykładem takich starań jest rezerwat przyrody nieożywionej „Prządki”, jako jeden z pierwszych w Karpatach, zabezpieczających naturalne formy skałkowe. Należy żałować, że podczas obchodów 50-lecia (75-lecia) tego obiektu, nie uchwalono odpowiedniej deklaracji o nadaniu rezerwatowi „Prządki” imienia prof. dr Henryka Świdzińskiego. Trzeba mieć jednakże nadzieję, że wymienieni wyżej Organizatorzy jubileuszu „Prządek”, a także Wojewódzka Rada Ochrony Przyrody, wkrótce podejmą wspólną w tej sprawie oficjalną uchwałę. Tego oczekują zwłaszcza ci, którzy pamiętają Profesora jako wychowawcę wielu geologów, którzy przejęli Jego społeczną pasję ochrony ojczystej przyrody.

Spis prac prof. dr Henryka Świdzińskiego dotyczących ochrony skałek w Karpatach:

- Świdziński H. 1932. Projekt rezerwatu „Prządki” pod Krosnem. *Ochr. Przyrody*, 12: 58–64.
- Świdziński H. 1933. „Prządki” – skałki piaskowca ciężkowickiego pod Krosnem. *Zabytki Przyrody Nieożywionej Ziemi Rzeczypospolitej Polskiej*, 2: 94–125.
- Świdziński H. 1933. „Kamień Liski” w Glinnem koło Leska (Liska). *Ibidem*: 126–128.
- Świdziński H. 1933. „Djabli Kamień” (Kosiniska) skałka piaskowca magórskiego koło Fulusza (p. Jasło). *Ibidem*: 129–131.
- Świdziński H. 1936. Budowa geologiczna Kornut. *W: Sulma T. Kornuty – rezerwat na Łemkowszczyźnie. Ochrona Przyrody*, 16: 57–58.

Artykuł należy cytować w następujący sposób / Recommended citation for this publication:

Alexandrowicz Z. 2007. 50 czy 75 lat ochrony skałek „Prządki” koło Krosna? *FORUM* (<http://www.iop.krakow.pl/iop/iop.asp?0403>): 3 pp.

Uwaga: Artykuły publikowane na FORUM nie są recenzowane, a jedynie poddawane ogólnej korekcie redakcyjnej (szczegóły w Informacjach dla autorów: <http://www.iop.krakow.pl/iop/pliki/040301.pdf>). Publikacja artykułu nie oznacza, że wyrażone w nim opinie autora prezentują oficjalne stanowisko Instytutu Ochrony Przyrody PAN lub Zespołu Redakcyjnego dwumiesięcznika „Chrońmy Przyrodę Ojczystą”.

Important: Articles presented at the FORUM website receive only very limited internal review (for details see the Information for authors: <http://www.iop.krakow.pl/iop/pliki/040301.pdf>). The views expressed herein are the authors' and do not necessarily represent those of the Institute of Nature Conservation, Polish Academy of Sciences, Cracow, Poland, or the Editorial Board of the journal „Chrońmy Przyrodę Ojczystą”.